

Huzdik Katalin – Béres Dániel – Németh Erzsébet

Pénzügyi kultúra versus kockázatvállalás empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanulóknál

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Állami Számvevőszék és civil partnerei által 2012–2013-ban végzett felmérés a felsőoktatásban tanuló hallgatók (N: 1743) pénzügyi kultúráját, pénzügyi tudását, kockázatvállalási hajlandóságát valamint az ezeket befolyásoló tényezőket vizsgálta. Eredményeink azt mutatják, hogy a hallgatók tervei, céljai között kisebb mértékben jelenik meg a vállalkozásalapítás, valamint a hallgatók mintegy háromnegyede kockázatkerülő. Meglepő ugyanakkor, hogy kockázatvállalási hajlandóságuk nem függ sem a pénzügyi-gazdasági ismereteik szintjétől, sem attól, hogy miképpen értékelik saját pénzügyi tudásukat, jártasságukat. A túlzott kockázatkerülés akadályozhatja a pénzügyi lehetőségek kihasználását, tömegessé válása pedig a nemzetgazdaság fejlődésének akadálya lehet, ezért reális énképen alapuló, kockázatokhoz megfelelően hozzáálló fiatalokra van szükség, akik képesek vállalkozni.

KULCSSZAVAK: fiatal felnőttek, pénzügyi magatartás, pénzügyi attitűd, pénzügyi kultúra, kockázatkerülés, énkép

JEL-kód: A13, A14, A 23, D03, D14, D31, D81, G11, G32, I22, J11

BEVEZETÉS

Egyre több egyén válik felelőssé a saját pénzügyi biztonságáért, ugyanakkor azzal szembe-sülnek, hogy egyre bonyolultabbak a pénzügyi eszközök, és továbbra is sokan vannak, akik nincsenek felkészülve megalapozott megtakarítási döntésekre. Az Állami Számvevőszék, a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskolával, az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesülettel, a Magyar Pénzügyi-Gazdasági Ellenőrök Közhasznú Egyesületével és a Szege-di Tudományegyetemmel való együttműködés keretein belül kutatást végzett a felsőoktatásban tanulóknál pénzügyi kultúrájával kapcsolatban. Tanulmányunkban a 2013-as pénzügyi

kultúra kutatásának adatbázisát felhasználva bemutatjuk a felsőoktatásban tanuló hallgatók pénzügyi kultúráját, az ehhez kapcsolódó kockázatvállalásukat. A cikk első felében áttekintjük a pénzügyi kultúra és a kockázatvállalás kapcsolatát bemutató szakirodalmat, a második részben ismertetjük a kutatás hátterét, a kérdőíves kutatás alapján összegyűjtött minta jellemzőit, a kutatás során alkalmazott saját pénzügyi kultúra mutatóinkat, illetve megvizsgáljuk milyen befolyásoló tényezők hatnak a magyar fiatalok kockázatkerülési szintjére.

A 2008-ban kezdődő pénzügyi válság számos negatív hatást gyakorolt a gazdaságra és a társadalomra egyaránt. A 2008-as recesszió ebben az esetben nem a reálgazdaságból, hanem a pénzügyi szektorból indult ki. A pénzügyi kultúra iránti igény, illetve annak fejlesztés-

Levelezési e-cím: khuzdik@bkkf.hu

tésére való törekvés az elmúlt évtizedekben folyamatosan jelen volt, de csak a 2008-ban kibontakozó világméretű pénzügyi válság kapcsán került fókuszpontba. (Botos et al., 2012)

Az OECD 2006-os levele is hangsúlyozza, hogy az egyre kifinomultabb pénzügyi piacon a fogyasztó nem tud választani két különböző banki hitel vagy megtakarítási terv között csupán a kamatlábak alapján, mert egyre komplexebb választási lehetőségek jelennek meg. Ezt támasztja alá a Világbank által koordinált négy nemzetközi intézmény által (IBRD, OECD, DFID, CGAP – 2009) végzett kutatás 2009-es jelentése is, miszerint az egyes pénzügyi termékek komplexitása olyan fokú, hogy az abban rejlő kockázatokat már a pénzügyekkel foglalkozó szakemberek sem tudják pontosan megbecsülni. Ezek alapján a pénzügyi kultúra fejlesztése nemcsak egyéni, de társadalmi szinten is alapvető fontossággal bír.

A veszély akkor jelentkezik, ha az egyén a korábban megszerzett pénzügyi ismereteit nem fejleszti, ezáltal rés keletkezik a saját tudása és a kínált pénzügyi termékek biztonságos igénybevételéhez szükséges tudásszint között, valamint nem igazítja saját kockázatvállalási szintjéhez. (Botos et al., 2012) *Hung et al.* (2009) szerint tehát felelős pénzügyi döntést megfelelő kimenettel csak akkor lehet hozni, ha a döntéshez rendelkezésre állnak a kielégítő pénzügyi ismeretek. Az OECD is kiemelten fontosnak tartja a pénzügyi oktatást, és nem csak a befektetők számára. Hangsúlyozza, hogy egy átlagos családnak is elengedhetetlen, hogy képes legyen dönteni a családi költségvetés egyensúlyáról, a lakásvásárlásról, a gyermekek oktatásának finanszírozásáról vagy a nyugdíjas évek jövedelméről.

A Magyar Nemzeti Bank 2008-as definíciója szerint a pénzügyi kultúra nem más, mint „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani,

majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit”. Tehát képesek felmérni a kockázatot, valamint a döntésükben rejlő bizonytalanságot.

A kockázat fogalmát több oldalról lehet megközelíteni attól függően, hogy melyik diszciplína tárgyalja: közgazdasági, pszichológiai, szociológiai stb. azonban mindegyikben közös, hogy a kockázat valamilyen nemkívánatos esemény bekövetkezésének a valószínűsítése (Faragó –Vári, 2002). Sokan a kockázat és a bizonytalanság fogalmait is azonosan értékelik (Rowe, 1977), azonban különbséget kell tenni köztük. A kockázat és a bizonytalanság közötti különbséget elsőként *Knight* (1921) fogalmazta meg. Szerinte kockázat az, ha egy esemény kimenetelének valószínűsége kiszámítható vagy megismerhető, míg a bizonytalanság olyan esetekre utal, amelyeknél a kimenetel valószínűsége nem határozható vagy ismerhető meg.

Az egyéni hozzáállás, a múltban szerzett tapasztalatok, valamint az érzelmek (Kunreuther, 2002) egyaránt formálják az egyének kockázatvállalási magatartását, amely személyenként különbözik. Ebből adódóan az egyes emberek gyakran egymástól teljesen eltérően ítélik meg ugyanazt a kockázatot (Williams – Schrodgers, 2000), ugyanakkor egy adott személy is egy bizonyos kockázatot eltérő döntési szituációkban eltérően ítélni meg.

Fenton-O’Creevy – Soane (2001) szerint az egyéni kockázatvállalást a kockázatok egyéni értelmezése, az egyén nyereséghez és veszteséghez való hozzáállása, előítéletek és a személyiség egyaránt befolyásolja. Ezért fontos, hogy az egyén megfelelő énképpel rendelkezzen a beazonosítható és vállalható kockázat miatt.

Ugyanakkor általánosságban az emberek három típusba sorolhatók be a kockázatvállalási hajlandóságuk alapján: kockázatkerülők, kockázatkeresők és a kockázatokkal szemben

közömbösek lehetnek. Ez a besorolás az egyéni hasznossági függvényének alapján történik (Kopányi, 1993), amely a kockázattal szembeni egyéni preferenciákat a pénzügyi nyereség és a hozzá kapcsolódó hasznosság alapján értelmezi. (Vlahos, 2001)

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Lusardi (2008) tanulmányában kifejti, hogy egyre szélesebb körű a pénzügyi analfabetizmus az amerikai lakosság körében, különösen a speciális demográfiai csoportoknál. Jellemzően az alacsony iskolai végzettségűek, a nők, a spanyol ajkúak, afroamerikai csoportok esetében különösen alacsony a pénzügyi műveltség. A pénzügyi műveltség ugyanakkor hatással van a pénzügyi döntésekre, így ha például nem tervez előre az egyén a passzív korra, nem takarékoskodik a nyugdíjra, nem kapcsolódik be a tőzsdei termékek széles kínálatába, rossz hitelfelvételi magatartást tanúsít, akkor ez végső soron arra vezethető vissza, hogy az alapvető pénzügyi fogalmak esetében sem megfelelő a tudása. A pénzügyi tájékozottság növelésében sokat segíthetnek a pénzügyi oktatási programok, amelyek növelik a megtakarítási hajlandóság kialakítását, valamint segítik az egyének körültekintő pénzügyi döntéshozatalát.

Xiao et al. (2010) tanulmánya szerint a főiskolai hallgatók általában korlátozott pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, amelyet *Danes – Hira* (1987) is megerősített. Őt területen vizsgálva a diákok pénzügyi ismereteit, megállapították, hogy a főiskolai hallgatóknak inkább általánosabb, mint speciálisabb ismereteik vannak pénzügyi témákban. *Chen – Volpe* (1998) 14 egyetem hallgatói körében végzett pénzügyi műveltségi vizsgálatuk során arra jutottak, hogy a hallgatók 53 százaléka adott helyes választ a tudást mérő kérdésekre. A témák között az általános pénzügyi és biztosítási kérdések esetében jól teljesítettek a hallgatók,

míg a megtakarítás, beruházás és hitelfelvétel témában kevésbé hozzáértők. Összefoglalva ezek a tanulmányok azt sugallják, hogy szükség van további pénzügyi oktatásra a főiskolai hallgatók körében. *Sallie Mae* (2009) felmérés is alátámasztja ezt, miszerint a hallgatók 84 százaléka jelezte az oktatás szükségességét pénzügyi témákban, elsősorban a pénzgazdálkodást és az adósságkezelést emelték ki. A válaszadók kétharmada külön kitért a diákhitel visszafizetési és adósságcsökkentési stratégiák oktatásának fontosságára. Az általános pénzügyi ismeretek között a költségvetési és megtakarítási képességek fejlesztését jelölték meg (46 százalék vs. 45 százalék). Ugyanakkor a hallgatók kevesebb, mint egyharmada tartja fontosnak a nyugdíj-előtakarékoskodást, valamint a jövőre való pénzügyi tervezést, és csak egynegyedét érdekli, hogy megértse a hitel előnyeit és hátrányait. Arra a kérdésre, hogy hol tartja fontosnak ezen tudások elsajátítását, 64 százaléka már a középiskolai évek alatt szeretett volna erről tájékoztatást kapni, míg 40 százaléka a főiskola első évét emelte ki. A megkérdezett diákok a pénzügyi oktatást elsősorban személyes foglalkozásokon keresztül irányított vagy passzív módszerekkel képzelik el. A pénzügyi oktatásban részt vevő oktatók azt feltételezik, hogy a személyes pénzügyek és az ehhez kapcsolódó középiskolai, főiskolai oktatások javítják a pénzügyi ismeretek szintjét, és a hallgatók jobb pénzügyi ismerettel megfelelő pénzügyi magatartást és kevésbé kockázatos pénzügyi döntéseket hoznak. Az ez irányú kutatási tapasztalatok azonban vegyesek. A több éves múltra visszatekintő *Jump\$tar-* (2008) felmérés eredménye, amely az amerikai felsőbb éves középiskolások körében készül, nem mutat összefüggést a középiskolai pénzügyi kurzusfelvétel és a pénzügyi ismeret szintje között. (Mandell, 2008) Ezt támasztja alá saját kutatási eredményünk is (Luksander et al., 2014), amely szerint míg az egyetemi oktatás szignifikánsan befolyásolja a pénzügyi tudás

szintjét, addig a középiskolai oktatás nem. *Peng et al.* (2007) tanulmánya vegyes eredményeket mutat ki a középiskolában szerzett pénzügyi ismeretek és az egyetemi pénzügyi oktatás vonatkozásában. A kutatás alumni felmérés eredménye (1039 fő), amely arra a megállapításra jutott, hogy a középiskolai személyes foglalkozás keretében megvalósuló pénzügyi oktatás nincs hatással a befektetési ismeretekre (nem szignifikáns), míg a felsőoktatási pénzügyi kurzusok pozitívan befolyásolják a megtakarítási hajlandóságot. Ugyanakkor számos kutatás kiemeli a pénzügyi képzési programok pozitív hatásait, miszerint a képzés után növekszik az egyén tudása, saját hatékonysága és a megtakarítási ráták. A kutatásba 4107 tizenévest vontak be országosan, és három hónappal a tanulmányok befejezése után közel fele állította, hogy megfelelő ismereteket szerzett, egyharmadának pozitívan befolyásolta a viselkedését, és 40 százaléka magabiztosabb lett a pénzügyeiben. (Danes et al., 1999)

A tanulmányok azt is vizsgálták, hogy van-e kapcsolat a pénzügyi oktatás és főiskolai hallgatók hitelkártya-használatának magatartása között. A kutatások vegyes eredményeket állapítottak meg. *Lyons* (2008) arról számol be, hogy a pénzügyi képzéseken résztvevők esetében a hitelkártya-használati magatartást vizsgálva csökken az 1000 dollár vagy afölötti hitelkártya-tartozók száma, a késedelmesen fizetők száma, azok aránya, akik a hitelkártyát a limitéig veszik igénybe, valamint a teljes egyenleget nem fizetők aránya. *Hayhoe et al.* (2005) azt mutatták ki, hogy a pénzügyi oktatáson való részvétel és azok között, akik 4 vagy több hitelkártyával rendelkeznek, negatív kapcsolat mutatható ki. Ugyanakkor a Hayhoe et al. (1999) korábbi kutatásukban pozitív kapcsolatról beszéltek a több hitelkártyát használók és a képzéseken való résztvevők viselkedése között.

A korábbi kutatások eredményei a következőkben foglalhatók össze.

① A rövid idejű pénzügyi képzések hatással lehetnek a hallgatói tudásra és a magatartásra.

② A teljes szemeszterű formális képzések hatékonysága a tanítás kontextusától függhet, mint például szükséges-e.

③ A hosszú távú pénzügyi képzés az, amely kedvező hatást gyakorol a pénzügyi magatartásra, a megfelelő kockázatkezelésre.

Jones (2006) főiskolai gólyák hitelkártyaszokásait vizsgálva megállapította, hogy bár 62 százalékkal rendelkezik hitelkártyával, csak valamivel több mint felének (50,9 százalék) volt valamilyen adóssága. A főiskolai évek előrehaladtával növekszik a hitelkártyával és adóssággal rendelkezők aránya, ugyanakkor az egyedülálló adóssága alacsonyabb, mint a házasságban, párkapcsolatban élő hallgatóké. A legtöbb hallgató tanulmányai során kevés ismeretet szerzett a hitellel kapcsolatban, de az ismeretek elsajátítása és az adósság mértéke között nincs szignifikáns kapcsolat.

A hitelhez való hozzáállás és ezen keresztül a kockázatvállalás mérése egyéni vagy csoportos szinten egyaránt több módszerrel is vizsgálható.

Optimális esetben magát a kockázatos viselkedést állítják a vizsgálat középpontjába. A legtöbb kutatás (*Johnson – Wilke – Weber*, 2004) laboratóriumi környezetben vizsgálja a kísérleti személyeket, és a vizsgálat során fogadási szituációban nézi a valódi (kis összegű) nyeresi és veszteségi valószínűségeket. Ezek a kutatások azonban pénzügyi oldalról vizsgálják a kockázatos viselkedést és a valódi, hétköznapi hozott döntési helyzetekre vonatkozóan nem minden esetben érvényesek a megfigyelések. (Radnóti, 2010)

Faragó (2005) hazai kutatása a hallgatók kockázatvállalását arról az oldalról vizsgálta, hogy a kockázatvállalásnak ismert és tétre menő kimenetele van, miszerint a vizsgadolgozatban, amelynek eredménye beleszámít a félévi jegybe, a nehezebb, de részletesen nem ismert feladat választása több pontot ér, mint a könnyebb, de a kevesebb pontszámot adó fel-

adat szintén nem ismert a választáskor, ugyanakkor a helytelen válasz minden esetben nulla pontot ér. A kísérlet hátránya, hogy csak részben kontrollált és nehézkes az egyes változók hatásának a megállapítása. Ezt kiküszöbölve *Radnóti – Faragó* (2005) a korábban megtörtént kockázatos esemény felidéztesével mérte a kockázatvállalást, de az így kapott eredmények továbbra is szubjektívek, mert a vizsgált személy emlékein keresztül módosulhatnak.

A kockázatvállalás szintjének helyes beazonosítása nemcsak a megfelelő pénzügyi döntések meghozatalának és az egyéni jólét növelésének a feltétele, hanem *Timmons* (2003) szerint a vállalkozói lét elengedhetetlen feltétele a kockázat és a bizonytalanságok tolerálása is.

Pénzügyi döntések meghozatalakor az egyének leginkább meglévő tudásukra és korábbi tapasztalataikra támaszkodnak, de egyéb tényezők is befolyásolhatják döntéseiket. Az egyén vélt tapasztalata és tudása azonban nem feltétlenül egyezik meg a valós tudásszintjével.

Hipotézisek

H1: Első hipotézisünk az volt, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van.

H2: Második hipotézisünk szerint a kockázatvállalás mértékét nem a valós pénzügyi tudás, hanem az arról alkotott szubjektív megítélés, az énkép befolyásolja.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás során kérdőívet szerkesztettünk és három index segítségével vizsgáltuk a kockázatvállalást. Kutatásunkban a fiatalok kockázatvállalási hajlandóságának elemzése során először megvizsgáltuk a felmérésben szereplő hallgatók pénzügyi-gazdasági ismereteinek szintjét. Ezt követően azt vizsgáltuk, hogy mennyiben be-

folyásolja a fiatalok kockázatvállalását a valós, a vélt tudás, illetve ezek különbsége.

A szakirodalmi áttekintés alapján megfogalmazott hipotézisek igazolására egy hat blokkból (79 kérdésből) álló, zárt és nyitott kérdéseket, valamint likertskálát is tartalmazó kérdőívet kérdeztünk le online módon (www.penzugyikultura.hu) 2012. december 1. és 2013. február 14. között.

Minta

A kutatás célcsoportja a felsőoktatásban, különböző tudományterületeken tanuló fiatal felnőttek, azaz a 18–25 év közötti korosztály. A pénzügyikultúra-kutatásban részt vevő két felsőoktatási intézmény a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, valamint a Szegedi Tudományegyetem. A két intézmény együttes hallgatója meghaladja a 38 000 fős hallgatói létszámot, ezzel megfelelő alapot biztosítva a kutatás számára. Továbbá a két intézményben folytatott oktatás a tudományterületek jelentős részét lefedi, így alkalmas a minta a hipotézisekben megfogalmazott összehasonlítások elvégzésére.

A 2070 kérdőívből mindösszesen 1743 darab, 18 és 25 éves korosztályba tartalmazó felsőoktatásban tanuló fiatal válaszait vontuk be. Az adatbázis tisztítására azért volt szükség, mert a gazdasági szakos hallgatók túlréprezentáltak voltak, és a korrekció elvégzése után általános érvényű következtetések levonására így már alkalmas minta állt rendelkezésünkre.

A pénzügyi kultúra mérése

A pénzügyi kultúra szintjének meghatározására saját mérési rendszert alakítottunk ki annak érdekében, hogy komplexebb módon és nem egy-egy speciális pénzügyi területre koncentrálni közelítsük meg a felsőoktatásban tanuló

magyar fiatalok kultúráját, valamint hipotéziseinket megfelelően teszteljük. Ennek érdekében három mutatót alkottunk meg. Továbbá a pénzügyi kultúra fogalmát, az MNB definícióját is felhasználva, a (1) pénzügyi tudás, a (2) pénzügyekben való jártasság és tapasztalat, a (3) pénzügyi készségek és a (4) pénzügyi tudatosság (Béres – Huzdik, 2012) mellett kiegészítettük a (5) pénzügyi attitűddel is (Nagy – Zsótér, 2012).

Pénzügyi Tájékozottsági Mutató (PTM)

A Pénzügyi Tájékozottsági Mutató (PTM) a hallgatók pénzügyi tudásszintjét méri, amely fele-fele arányban tartalmazott elméleti és gyakorlati kérdéseket. Az utóbbiak ugyan a hallgatók kalkulációs képességeit is vizsgálta (ami az OECD-felmérés alapján egyre rosszabb képet mutat), azonban a kérdéseket úgy alakítottuk ki, hogy megfelelő realitásérzékkel (pénzügyi tapasztalattal) rendelkező hallgató is meg tudja adni a helyes választ. A PTM-mutató értékét 21 kérdésre adott helyes válaszok arányában számoltuk ki. Értéke 0 és 1 között van. Minél közelebb van az 1-es értékhez, annál nagyobb a hallgató pénzügyi tájékozottsága.

Énkép Index (ÉI)

Az Énkép Index (ÉI) segítségével azt kívántuk mérni, hogy a hallgatók mennyire vannak tisztában saját pénzügyi tudásszintjükkel. Az index a hallgatók önbevallása és a mért tudásszintjük egymáshoz való viszonyításának különbségén alapul.

$$\text{Énkép Index} = PTM_{\text{önbevallás}} - PTM_{\text{mért}}$$

Az Énkép Index nulla vagy akörüli értéke esetén reálisan, ellenkező esetben vagy alul- vagy felülértékeli pénzügyi ismereteit.

Kockázatvállalási Mutató (KM)

A Kockázatvállalási Mutató (KM) a hallgatók ki nyilvánított kockázatvállalási hajlandóságának és a pénzügyi ismeretük szintjének hányadosa.

A hallgatók kockázatvállalási mutatóját kétféleképpen mértük. Egyfelől értékeltük önbevallás alapján, amelyet a bevallott tudásszint és bevallott kockázatvállalási szint eredőjeként kapunk meg, másfelől pedig értékeltük a valós tudásszint, illetve a bevallott kockázatvállalási hajlandóság alapján is.

A kockázatvállalási mutatók számítása:

$$KM_{\text{önbevallás}} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint}}{\text{Pénzügyi-gazdasági ismeret}} \text{ önbevallás alapján}$$

$$KM_{\text{valós}} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint}}{\text{Valós pénzügyi-gazdasági ismeret}} \text{ önbevallás alapján}$$

A mutatók nulla és végtelen közötti értéket vehetnek fel. Ha az érték egy alatt van, akkor az adott kitöltő kockázatkerülő, ha egy feletti, akkor pedig kockázatvállaló. Amennyiben a mutató értéke egy, akkor az egyén megfelelő mértékű kockázatot vállal, tehát kockázatkezelő.

Statisztikai elemzés

A kérdőív feldolgozása során a leíró statisztika módszerein túl a változók közötti összefüggésekre keresztábra-elemzéseket, valamint varianciaanalízist használtunk. (Lásd 1. táblázat) Az adatok feldolgozásához, ábrák készítéséhez az SPSS- és MS Excel programokat alkalmaztuk.

Mivel mind a független, mind a függő változó kategorizált, ezért keresztábra-elemzést végeztünk. A varianciaanalízis segítségével több sokaság várható értékének egyezőségét teszteltük. A két mintás *t*-próbák általánosításának tekinthető varianciaanalízis, több, egyenlő szórású, normális eloszlású sokaság várható értékének összehasonlítására alkal-

A VÁLTOZÓK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATI TÍPUSAI

	Metrikus független	Nem metrikus független
Metrikus függő	Korrelációs számítás Regressziószámítás	Varianciaanalízis (ANOVA)
Nem metrikus függő	Diszkriminanciaanalízis	Keresztábra-elemzés

Forrás: saját szerkesztés

mazható statisztikai módszer, amelyet legalább egy csoportosító ismérv szerint részekre bontott sokaság valamely, legalább intervallumskálán mért ismérvének és a csoportosító változók kapcsolatát vizsgálhatjuk. Arra kerestük a választ, hogy a csoportok statisztikailag szignifikánsan különböznek-e a metrikus változóban. A próba nullhipotézise szerint a csoportok várható értékei megegyeznek, azaz a csoportosító ismérv befolyásolja a metrikus változót. Míg az alternatív hipotézis ennek tagadása. Tehát az alternatív hipotézis nem azt jelenti, hogy mindegyik csoport várható értéke különbözik, hanem csak azt, hogy nem tekinthető mindegyik azonosnak.

EREDMÉNYEK

A minta jellemzői

Az adatbázis reprezentativitásának vizsgálatát több meghatározó ismérv (nem, kor, tagozat, képzési szint, képzési terület) alapján végeztük el.

A kérdőívet a 18 és 51 éves korosztály töltötte ki, de jelen kutatás célja az volt, hogy a 18–25 év közötti korosztály pénzügyi kultúráját, valamint vállalkozói aktivitását vizsgáljuk. A 2070 mintából a hipotézisek igazolására így csak 1743 rekordot vontunk be, de nem zártuk ki az idősebb korosztályt sem az összehasonlítás biztosítása érdekében. (Lásd 1. ábra)

Megfigyelhető, hogy a kérdőívet kitöltők között nagyobb a nők aránya (59,6 százalék),

ami jól tükrözi azt az általános megállapítást, hogy a felsőoktatásban részt vevő nők magas arányt képviselnek, és az OECD 2008-ban publikált jelentése szerint, ez 2030-ig vélhetően tovább fog növekedni (60 százalékra).

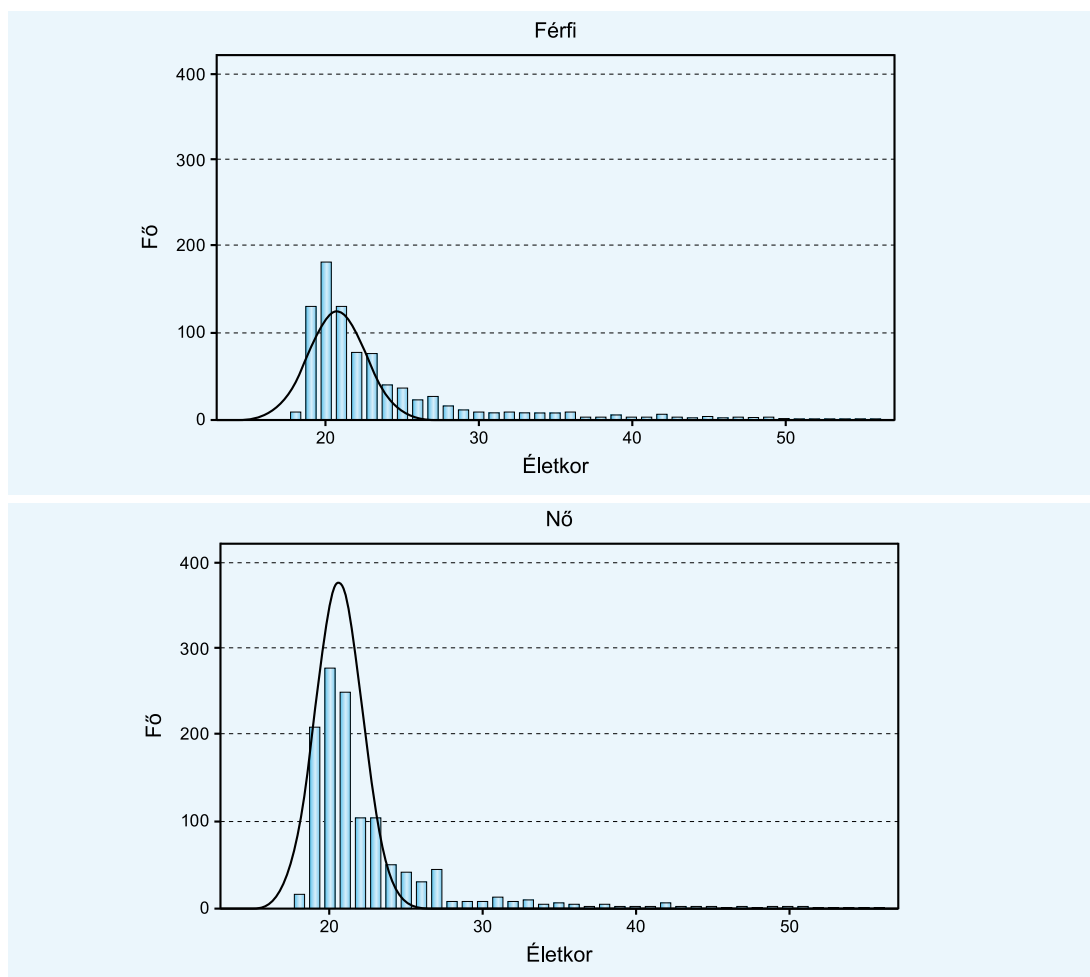
Képzési szint szerinti összetétel alapján vizsgálva a kutatásba bevont fiatalokat, a következő állapítható meg: többségében alapszakos hallgatók túlsúlya figyelhető meg, ami megfelel a 2012-es országos átlagnak, emellett jellemző a mesterszakos, felsőfokú szakképzésben, osztatlan képzésben részt vevő hallgatók jelenléte is. Képzési terület alapján a hallgatók döntő többsége gazdasági területről töltötte ki a kérdőívet, de emellett megjelenik a társadalomtudományi, bölcsészettudományi, művészeti, jogi, orvosi, természettudományi terület is.

Pénzügyi tudás, kockázatvállalás vélt és valós szintje az Énkép Index alapján

Megvizsgáltuk az Énkép Indexet, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között van-e lényeges különbség. Az állítás igazolására a hallgatók saját pénzügyi tudásszintjét megítélő válaszait hasonlítottuk össze a PTM értékével, amelyet Énkép Indexnek (ÉI) neveztünk el.

Az Énkép Index értéke -7 és 7 közötti értéket vehetett fel, az eloszlása pedig normális volt, azaz egyaránt található olyan, aki alul, illetve túlértékeli saját tudását. Azonban az Énkép Index értékeinek túlnyomó része a po-

A MINTA MEGOSZLÁSA NEM ÉS KORÖSSZETÉTEL ALAPJÁN*

*Megjegyzés: $n = 2070$

Forrás: saját szerkesztés

zitiv tartományban helyezkedik el, ami azt jelzi, hogy az adott hallgató magasabbra értékeli önbevallása alapján a pénzügyi tudását, mint a valóság. A negatív tartományban lévő értékek pedig az ellenkezőjét jelentik, vagyis alulértékelik saját tudásukat. (Lásd 2. táblázat)

A hallgatók megítéléséhez a 15 százalékos határt választottuk, mert a valós és vélt tudás közötti különbség átlagértéke 1,05, ami azt jelenti, hogy a $\pm 1,05$ -ös eltérést az önértékelés és a tényleges tudás között elfogadhatónak tartjuk.

Így ezek alapján a válaszadók 3/5-e (59 szá-

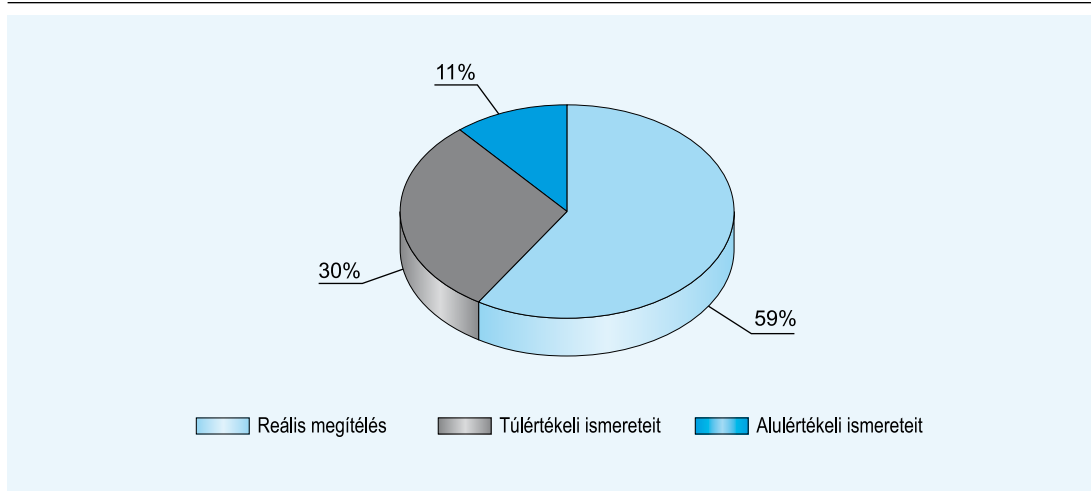
zalék) ítéli meg reálisan saját pénzügyi-gazdasági ismereteit, míg 11 százalék alulértékeli és 30 százalékuk túlértékeli azt. (Lásd 2. ábra) A vizsgált 18 és 25 év közötti nők önértékelése és tényleges tudása között minimálisan ugyan, de nagyobb az átlagos eltérés, mint a férfiak esetében. Nemek szerint is vizsgálva a valós és vélt tudás közötti különbséget, nem találtunk eltérést. Megállapíthatjuk, hogy a vizsgált fiatal nők és férfiak ugyanolyan mértékben térnek el a valós önértékeléstől a pénzügyi és gazdasági ismereteket illetően.

A 18–25 ÉV KÖZÖTTI HALLGATÓK ÉNKÉP INDEXE

%	Érték	Alulértékel (fő)	Reális megítélés (fő)	Túlértékel (fő)
5	0 ± 0,35	466	368	909
10	0 ± 0,70	305	717	721
15	0 ± 1,05	191	1027	525
20	0 ± 1,40	111	1247	385
25	0 ± 1,75	68	1418	257
30	0 ± 2,10	40	1551	152

Forrás: saját szerkesztés

A HALLGATÓK MEGÍTÉLÉSE AZ ÉNKÉP INDEX ALAPJÁN

Forrás: saját szerkesztés

A kockázatvállalásra vonatkozóan arra a kérdésre is kerestük a választ, hogy az énkép hatással van-e a hallgatók kockázatvállalási szintjére vagy pedig a valós pénzügyi tudás határozza-e meg. Ezt a problémafelvetést az Anyag és módszer fejezetben ismertetett Kockázatvállalási Mutatók segítségével vizsgáltuk. Az önbevalláson alapuló kockázatvállalási hajlandóságot az önbevalláson alapuló pénzügyi ismeretek szintjéhez viszonyítva képet kapunk a hallgatók saját kockázatvállalásukról alkotott képükről. Ha viszont a valós tudáshoz viszo-

nyítjuk az önbevalláson alapuló kockázathoz fűződő viszonyukat, akkor mérhetővé válik a rejtett kockázatvállalás mértéke is, és ezek alapján következtethetünk a vállalkozói aktivitásra is.

A mutató értékei alapján három kategóriát alakítottunk ki: kockázatvállaló, kockázatkezelő és kockázatkerülő. Az osztályozás alapjául szintén a ±15%-os értéket választottuk azzal az eltéréssel, hogy a mutató sajátosságait figyelembe véve a sávot az egyes értékekhez igazítottuk. (Lásd 3. táblázat)

A 18–25 ÉV KÖZÖTTI KOROSZTÁLY KOCKÁZATVÁLLALÁSI BESOROLÁSA

Kategória	Kockázatvállalás			
	önbevallás alapján		valós tudásszint alapján	
	fő	%	fő	%
Kockázatkerülő	1345	77,17	1254	71,94
Kockázatkezelő	209	11,99	240	13,77
Kockázatvállaló	189	10,84	249	14,29

Forrás: saját szerkesztés

A fiatalok kockázatvállalási szintjét vizsgálva, azt figyelhetjük meg, hogy a fiatalokat a kockázatkerülő magatartás jellemzi, amely nem igazodik a pénzügyi-gazdasági ismereteik szintjéhez.

Megvizsgáltuk azt is, hogyan befolyásolja az énkép a fiatalok kockázathoz való viszonyát. A 3. ábra mutatja a két mutató közötti kapcsolatot, ahol a függőleges vonal jelzi a $\pm 1,05$ -ös értéket, amely alapján történt a hallgatók besorolása.

A kockázatvállalási hajlandóság és az énkép vonatkozásában azt találtuk, hogy van kapcsolat a változók között ($\text{Chi}^2 = 33$; $\text{df} = 12$; $\text{sig} = 0,001$), azonban a kapcsolat erőssége nem jelentős (Cramer $V = 0,097$).

Nemek szerint külön-külön vizsgálva árnyaltabb képet kaptunk, ugyanis a férfiak esetében sikerült kapcsolatot találni az Énkép Index és a kockázatokhoz való hozzáállás között ($\text{Chi}^2 = 26,76$; $\text{df} = 12$; $\text{sig} = 0,008$; Cramer $V = 0,14$), míg a nők esetében ezen kapcsolat meglétét nem sikerült igazolni ($\text{Chi}^2 = 18,597$; $\text{df} = 12$; $\text{sig} = 0,099$).

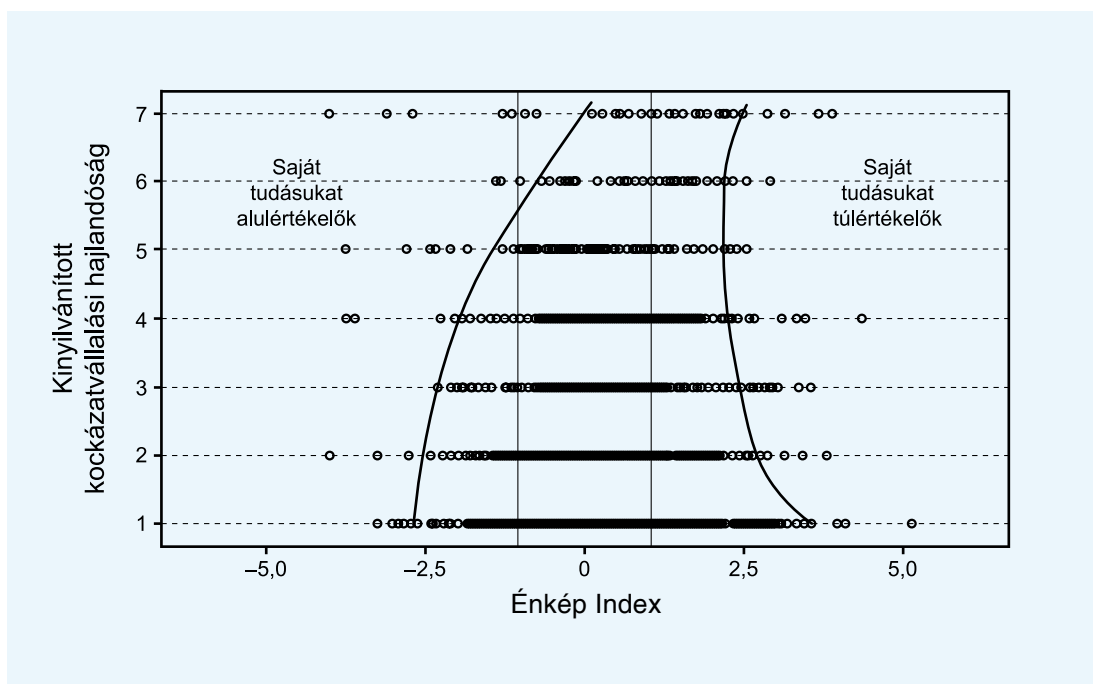
A hallgatók kockázatkerülő magatartása tehát azt jelenti, hogy a kockázatvállalási hajlandóság nem követi a pénzügyi tudásszintjüket, így elzárkóznak nemcsak olyan pénzügyi instrumentumoktól, amely növelhetné jólétüket, de így csekélyebb a vállalkozói aktivitás is a körükben.

KÖVETKEZTETÉSEK

A felsőoktatásban tanuló fiatalok kockázatvállalásának vizsgálata során megfogalmazott első hipotézis szerint a felsőoktatásban tanuló fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van. A hipotézis igazolására megalkotott Énkép Index elemzése azt mutatta, hogy szignifikáns különbség van a felsőoktatásban tanuló hallgatók valós és vélt tudása között, a többség (59 százalék) pedig reálisan ítéli meg azt.

Második hipotézisünk szerint a kockázatvállalás szintjét az egyén saját tudásáról alkotott képe, vagyis az énkép határozza meg, nem pedig a valós pénzügyi tudás. A kockázatvállalási hajlandóságra vonatkozóan a kutatás megmutatta, hogy a fiatalokat kockázatkerülő magatartás jellemzi, összességében a 18–25 éves korosztály háromnegyede (76,9 százalék) tartozkodik a kockázatoktól. A válaszadók rendkívül alacsony kockázatvállalási hajlandósága nem igazodik sem a valós, sem pedig a vélt pénzügyi-gazdasági tudásszintjükhöz. Vagyis függetlenül attól, hogy milyen a pénzügyi-gazdasági ismereteik szintje, a hallgatók erősen kockázatkerülők. A hipotézisben megfogalmazott összefüggés az énkép és a kockázatvállalás között a hallgatók nagyfokú kockázatkerülő attitűdje miatt nem volt kimutatható, a második hipotézist nem sikerült bizonyítani. Vagyis nem tudjuk kijelenteni, hogy a saját tudás túlértékelése nagyobb

KOCKÁZTVÁLLALÁSI HAJLANDÓSÁG ÉS ÉNKÉP INDEX KAPCSOLATA

Forrás: saját szerkesztés

kockáztvállalási hajlandóságot eredményezne, mivel még azok is kockázatkerülőnek mutatkoztak, akik pedig meglehetősen magabiztosak saját pénzügyi tudásuk tekintetében.

Kutatásunkból levonható következtetés, hogy a kockáztvállalási hajlandóságot elsősorban más tényezők határozzák meg, így a társadalom aktuális attitűdjei, félelmei, vágyai, tapasztalatai. Mivel a kérdőívek kitöltése 2012–2013-ban történt, a pénzügyi-gazdasági válság, az adósságproblémák ismert hatásai feltehetően jelentősen befolyásolták a mért kockáztvállalási szintet.

Kutatásunk rávilágít továbbá arra a jelenségre, hogy még azok a fiatalok is kockázatkerülőek, akiknek valós pénzügyi-gazdasági tudása lehetővé teszi a reális kockázatfelmérést és kockáztvállalást. A túlzott kockázatkerülésnek társadalmi költségei is lehetnek. A kockázatok minden áron való és minden körülmények közötti elkerülése ugyanis akadályozhatja a pénzügyi lehetőségek kihasználását, a vállalkozóvá válást, és tömeges jelenséggé válva a nemzetgazdaság fejlődésének egyik komoly gátja, akadálya lehet.

IRODALOM

BÉRES D. – HUZZDIK K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle*. 3, 322–336. oldal

BOTOS K. – BOTOS J. – BÉRES D. – CSERNÁK J. – NÉMETH E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockáztvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi Szemle*. 3, 291–309. oldal

CHEN, H. – VÖLPE, R. P. (1998): An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*. 7(2) pp. 107–128

- DANES, S. M. – HIRA, T. K. (1987): Money management knowledge of college students. *Journal of Student Financial Aid*. 17(1) pp. 4–16
- DANES, S. M. – HUDDLESTON-CASAS, C. – BOYCE, I. (1999): Financial Planning Curriculum for Teens: Impact Evaluation. *Financial Counseling and Planning*. 10(1) pp. 25–37
- FARAGÓ K. – VÁRI A. (2002): Kockázat. In Paprika, Z. (szerk.): *Döntésmélet*. Budapest, Alinea Kiadó
- FARAGÓ K. (2005): A kockázatvállalás vizsgálata terepkísérletben. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 60. évf. 3. sz. 343–370. oldal,
- FENTON-O’CREEVY, M. – SOANE, E. (2001): The subjective perception of risk. pp. 25–31. In: PICKFORD, J. (ed.): *Mastering risk volume 1: Concepts*. London p. 336
- HAYHOE, C. R. – LEACH, L. – TURNER, P. R. (1999): Discriminating the Number of Credit Cards Held by College Students Using Credit and Money Attitudes. *Journal of Economic Psychology*. Vol. 20. pp. 643–656
- HAYHOE, C. R. – LEACH, L. – ALLEN, M. W. (2005): Credit Cards Held by College Students. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 16(1) pp. 1–10
- HUNG, A. A. – PARKEER, A. M. – YOONG, J. (2009): Defining and Measuring Financial Literacy. *RAND Working Paper Series*. WR-708 September, p. 28
- JOHNSON, J. G. – WILKE, A. – WEBER, E. U. (2004): Beyond a trait view of risk taking: A domain-specific scale measuring risk perceptions, expected benefits and perceived-risk attitudes in German-speaking populations. *Polish Psychological Bulletin*. Vol. 35. No. 3. pp. 13–163. In: RADNÓTI, I. (2010): A kockázatvállalási szándék mérése. *Általános Vállalkozási Főiskola – Tudományos Közlemények*. 24. sz. 31–54. oldal
- JONES, J. E. (2006): College Students’ Knowledge and Use of Credit. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 16(2) pp. 9–16
- JUMP\$START (2008): Financial literacy still declining among high school seniors. *Jump\$start Coalition’s 2008 Survey Shows*. April
- KNIGHT, F. (1921): Risk, uncertainty, and profit. *Boston*. p. 31
- KOPÁNYI M. (szerk.) (1993): *Mikroökonómia*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó. 556. oldal
- KUNREUTHER, H. (2002): Risk analysis and risk management in an uncertain world. *Risk Analysis*. 22 (4) pp. 655–664
- LUKSANDER A. – BÉRES D. – HUZDIK K. – NÉMETH E. (2014): A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*. (2) 237–258. oldal
- LUSARDI, A. (2008): Financial literacy: An essential tool for informed consumer choice. *NBER Working Paper No. 14084* June, p. 30
- LYONS, A. C. (2008): Risky Credit Card Behavior of College Students. In: XIAO, J. (ed.): *Handbook of Consumer Finance Research*. New York: Springer, pp. 185–208
- MANDELL, L. (2008): The Financial Literacy of Young American Adults. Results of the 2008 National Jump\$start Coalition Survey of High School Seniors and Students. 2008 Survey Book <http://www.jumpstart.org/assets/files/2008SurveyBook.pdf> p. 258.
- NAGY P. – ZSÓTÉR B. (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és a materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésben. *Pénzügyi Szemle*. 3, 310–321. oldal
- PENG, T. – BARTHOLOMAE, S. – FOX, J. J. – CRAVENER, G. (2007): The Impact of Personal Finance Education

Delivered in High School and College Courses. *Journal of Family and Economic Issues*. 28(2) pp. 265–284

RADNÓTI I. (2010): A kockázatvállalási szándék mérése. Általános Vállalkozási Főiskola – Tudományos Közlemények. 24. sz., 31–54. oldal

RADNÓTI I. – FARAGÓ K. (2005): A kockázatpercepció és a kockázatvállalás vizsgálata egy fegyveres testületnél. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 60. köt. 1. sz. 29–50. oldal

ROWE, W. D. (1977): *An Anatomy of Risk*. New York.

SALLIE MAE (2009): How Undergraduate Students Use Credit Cards: Sallie Mae's National Study of Usage Rates and Trends 2009. April 2009 http://static.mgnetwork.com/rtd/pdfs/20090830_iris.pdf p. 19.

TIMMONS, J. (2003): *New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st century*. Irwin, Homewood, IL.

VLAHOS, K. (2001): Tooling up for risky decisions. pp. 47–52. In: PICKFORD, J. (ed.): *Mastering risk volume 1: Concepts*. London p. 336

WILLIAMS, J. – SCHRODER, R. (2000): Agricultural price risk management: The principles of commodity trading. *Oxford University Press*. p. 416

XIAO, J. J. – Serido, J. – Shim, S. (2010): Financial Education, Financial Knowledge and Risky Credit Behavior of College Students. *Networks Financial Institute Working Paper*. WP-05 November p. 27

IBRD, OECD, DFID, CGAP (2009): The Case for Financial Literacy in Developing Countries – Promoting Access to Finance by Empowering Consumers

Magyar Nemzeti Bank (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB–PSZÁF), Budapest